

STONE GASPARI:

Od poldne do ene.

olnce sije na pročelna šolska okna. Po razcveteni hruški, ki se vzpenja po zidu, šume čebele. Pod hruško sedi na klopi pet tistih, ki ostajajo čez poldne v vasi, ker imajo predaleč do doma. Najstarejša je Mojca iz Slovenj. Ona vodi odmor od poldne do ene: njo morajo vsi slušati, če hočejo sedeti na klopi.

»Katero igro pa danes?« vprašajo.

»Počakajte, vam že povem!« jih zavrne Mojca in začne naštevati: »Skrivalnico« smo včeraj, »Leti, leti« smo v soboto, »Golobček« smo tudi že...«

Za nekaj časa vsi umolknejo. Premišljajo.

»O, že vem!« se nenadoma oglasi Mojca. »Pripovedovali si bomo rajši povesti.«

»Saj res!«

»Mhm!«

»Take, ki jih nismo še nikoli! Pa vsi!« pojasnjuje Mojca.

»Vsi, vsi!«

»Tudi Mohličev iz prvega?«

»Vsi! Vesele in žalostne, veste!«

»Kdo naj začne?«

»Začne pa naj kar Mohličev!«

Vsi se obrnejo k Mohličevemu, ki sedi čisto majhen na koncu klopi in zvoni z nogami.

»Jaz ne znam! Naj kar Tinej začne!«

»O—o—o, ne, ne!«

»Mora, kajne, Mojca!«

»Mora, mora!«

»No, pa kar čisto kratko povej! Veš, tisto o tkalcu!«

»A tisto? Kako se že začne?«

»Saj jo že znamo!«

»Pa tudi ni noval!«

»Le pustite ga. On lahko pove, katero hoče!« ukaže Mojca.

»Pa bom, če se ne boste smejali.« In Mohličev jih pogleda po strani.

»Ne, ne, ne...!«

»Čakajte!... Aha: v Celovcu je majhen tkalec —«

»Še manjši od tebe?« se vmeša Jerinova.

Vsi se zasmеjejo.

»Pa nič, pa ne bom poyedal!«

»Boš videla, te bom!« ozmerja Mojca Jerinovo in ojunači Mohličevega: »Kar povej dalje!«

»No... ta tkalec ima majhen, majhen palec —«

»Aha, že vemo!«

»Tihol!«

»Ko bo pa palec zrastel — bom pa naprej povedal...«

»Vidiš ga!«

»Pa nas jel!«

»Pa vas je res vse Mohličev!« se posmehne Mojca. »Zdaj pa ti, Cevčeva! Katero hočeš.«

»Poznate tisto o mladičih?«

»Jaz žel!«

»Jaz tudi!«

»Ti tudi, Mohličev?«

»Ali tisto, kako so mladiči štruklje razvijali?«

»Ne, ne! Ono o Borovljanih!«

»Tiste pa še nisem slišal!«

»Mi tudi ne!«

»Pa vsi poslušajte! Časih so bili v Borovljah res hudi časi. Puškarji niso imeli dela, zato tudi zaslužka ni bilo —«

»Ta je dolgočasna!«

»Kdor ne bo tiho, bo dve povedal!« zapreti Mojca. »Ti pa tri, Tinej!«

»Tako so odšli štirje Borovljani po svetu. Šli so, šli, pa so prišli v Trbiž. Tam so slišali že od daleč: pika — pok, pika — poka, pika — pok... Ugibali so, kaj bi to bilo —«

»I, mlatiči!« zblekne Tinej.

»Aha, Tinej tri!«

»Tinej, če ne boš tiho, pojdeš pa šolska drva skladat! Kar imaš rajši. — Kar pripoveduj dalje, Cevčeva!«

»Krupelnov, ki je bil najbolj pogumen, je šel naprej k skednju in pogledal skozi špranjo. Ker ni zadosti videl, je stopil kar skozi vrata na pod. Za njim so prišli še drugi. Strmeč so gledali kako štirje bijejo z zlomljenimi palicami po slami. Ko so videli Borovljani tako navadno delo, so Trbižane prosili, če smejo tudi oni poizkusiti. Doblili so cepce in so jeli mahati in biti po snopih s tako močjo, da so

snopi odskakovali, kakor da bi bili živi. Razbijali so tako dolgo, dokler niso prebili na sredi poda. Ko so pa odložili cepce, so zapazili, da je Krumpelnov s tako prehudo močjo bil, da je svojemu cepcu nos odbil —«

»Uh, ta je bil pa res močan!«

»Ta nos so Borovljani poiskali in ga odnesli s seboj in ga imajo še danes spravljenega v občinski hiši v Borovljah. Kdor ne verjame, naj pa gre vprašat.«

»Kajpada, da me s cepcem!«

»Pa boš vsaj Krumpelnovega videl.«

»Pa pojdi ti!«

Mojca jih umiri.: »Kaj boste, nobeden se ne upa. — Zdaj pa ti, Tinej, ki praviš, da jih znaš največ.«

»Več že kot vsi!«

»No, daj!«

Nekaj časa Tinej pomišlja.

»Tisto o Turkih že veste?«

»Saj smo jo v šoli slišali.«

»O kralju Matjažu tudi?«

»Tudi, tudi!«

»Vidiš, ko ne znaš nobene nove.«

»Pa o pastirjih in ovcah?«

Za trenutek nastane tišina.

»Ali jo veš ti, Mojca?«

»Najbrž ne; kar povej jo!«

»Mislite si, da se to zdaj godi —«

»A, to ne bo nič!«

»Bo, bo! Zima je in hud mraz. Iz Pliberka žene Tomažev Foltej sto ovac v Velikovec na semenj. Gre, gre, pa pride do Drave. Tam je čez Dravo speljana ozka brv, ki je čez in čez zamrzla. Potlej pa se boji za svoje ovce, zato prime prvo in jo nese čez brv. Ko bo pa vseh sto ovac prinesel čez, bom pa dalje povedal.«

»Eh, saj smo vedeli. To ni nič!«

»Tinej pa samo nagaja,« se pritoži tudi Mohličev.

»Saj je rekla Mojca: vesele in žalostne.«

»Ta pa res ni; rajši bi bil molčal, Tinej,« ga ošteje Mojca.

»Čakajte, da ne porčete, da ne znam tudi drugačnih. Tiste o velikanih pa gotovo ne veste, ker sem jo šele včeraj slišal.«

»Ne, te pa še ne vem!«

»Oče je rekel, da mu je to povest povedal Lesičnjak, tisti, ki je hodil s citrami po sejnih in pel. Ta povest, je rekel oče, je tako resnična, kakor je resničen tisti zid, ki se še zdaj vidi na Gori pri Dobrli vesi —«

»Ali tisti, ki ga je še komaj videti?«

»Mhm, tisti. Tam je stal pred dawnimi, dawnimi časi velikanski oltar. Bil je skoro tako velik kot gora sama. Sezidali so tisti oltar velikani, ki so v tistih davnih časih prebivali v teh krajih. Oče je rekel, da so bili ti velikani ajdi in da so bili tako veliki, da so s ceste lahko segli na vrh hriba —«

»Joj! Prav na vrh hriba?«

»Prav na vrh! Dva oltarja so sezidali ti ajdi: na Gori pri Dobrli vesi in pri sv. Hemi. Skale za zidanje oltarjev so lomili na Peči. Imeli pa so samo eno veliko, težko kladivo. Metali so si to kladivo z ene gore na drugo. Kadar je rabil velikan kladivo pri sv. Hemi, je zaklical svojemu drugu in ta mu ga je zalučal. Velikan je kladivo prestregel, kakor mi tresko, preklal mogočno skalo in ga spet zalučal v velikem loku nazaj —«

»Kaj, kako bi takle velikan zagnal Mohličevega«, se oglasi Butejev iz drugega razreda.

Vsi se zasmejejo. Še Mojca se namuza in pogleda Mohličevega.

»Kaj boš dražil? Saj bi tebe tudi. Še Mojco bi in Tineja in nas vse bil«

»Poslušajte dalje! Če so ti velikani potrebovali vode, so se kar nagnili k Dravi in zajeli vode s periščem. Ker pa so ti velikani malikovali, se je nekoč razsrdil nad njimi sam Bog in je poslal hudo, hudo nevihto. Drava je strašno narasla in poplavela dolino tako visoko, da so vsi velikani potonili. Tudi tiste velikanske oltarje je voda takrat razdejala. Polagoma je začela voda spet odtekati in odtekla je povsod, samo iz globokih dolin ni mogla. Tam je ostala, Bog jo je pa blagoslovil: to so danes naša koroška jezera.«

Za dolgo časa utihnejo vsi, ker so z mislimi bogve kje. Čuje se samo šumenje čebel in kratki presekanji klici daleč nekje sredi vasi.

Polagoma se kopiči vedno več otrok h klopi. Druge dni so se ti prihajajoči lovili okrog šolskega poslopja, danes so pa vsi tihi, stiskajo se v krog pri klopi in poslušajo.

»Ta je bila najlepša,« pohvalijo skoro vsi Tineja.

»O, le počakajte, Mojca bo povedala najlepšo, boste videli,« jim pove Cevčeva.

»Ker ste vsi povedali kakšno, bom pa še jaz! Tisto bom o kralju Matjažu, ki spi v Peci.«

»Mojca, to smo pa že v šoli slišali!«

»Niste je ne! Ta je drugačna. Ali jo hočem povedati?«

»Le, le, le!« prikimajo vsi.

Še tesneje se zoži krog h klopi, Mojca sede v sredo in se nasloni na deblo. Čebele močneje zašume. Visoko v zraku zleti jata divjih golobov proti Peci, v zvoniku udari počasi, premišljeno tri četrt... in spet je bilo vse tiho, mirno.

»Bilo je na kresni večer. Nebo je bilo svetlo od nešteti kresov. Tudi na Peci je gorel takrat velik ogenj, ki so ga bili zanetili možje in fantje iz Podjunske doline. Ko je bil po deseti uri tisti kres v Rutah dogorel, se je napravil Medvedov Tomaž na Peco, kjer so fantje še vedno polagali ognju. Hodil je kar počez, ker je držala pot predaleč navlok. To pa veste vsi, da je Tomaž predobro poznal vsako ped zemlje okolo Pece. Hodil je, hodil, pa je zapazil, da brede sredi gostega grmovja, ki mu neče biti konca. Jelo ga je skrbeti. Ker je pa videl visoko pred seboj nad vrhom Pece žar ognja, je pogumno nadaljeval svojo pot.

Nenadoma ga je ustavil mož, ki je bil visoke, močne rasti, skoro črnih lic in na glavi je nosil kučmo. Tomaž se je zdrznil. Mož pa je Tomaža prijel za roko ter ga brez besede zavlekel za seboj. Ko sta stala pred visoko skalo, je mož izpregovoril.

»Pojdi z menoj, pa glej, da se ne prestrašiš in da ne zbežiš!«

Vodil ga je nato skozi majhno odprtino po temnem podzemskem rovu. Kmalu se je jel ta rov širiti, širiti. Ko sta napravila še nekaj korakov, sta stala mahoma ob vhodu v visoko, bleščeče razsvetljeno votlino.

»Tukaj se stisni ob zid, glej in poslušaj!« je velel mož Tomažu, ki si kar dihati ni upal od samega strahu in prevzetja.

Stisnil se je Tomaž res k zidu in začuden blodil z očmi po votlini.

Sredi votline, na ogromnem parobku, ki je bil podoben mizi, je stal močan, velik, bradat mož. Nosil je irhaste hlače in polhovko na glavi. Za polhovko pa se je zibal vršič zimzelena. Tomaž je takoj uganil: to je bil kralj Matjaž!

Okrog njega je stalo več tisoč mož, ki so tudi nosili polhovke in zimzelen. Vsi so se ozrli v kralja, ko je ta izpregovoril:

»Bratje! Danes je kresni večer. Kakor vsako leto, tako se je tudi letos zbudila naša vojska, da pozve, kaj je novega. Ob enajstih sem

odposlal tri ovađuhe v dolino, da prinesejo novic. Vsak čas morajo biti tu!»

Med množico je šel za hip pridušen šepet. Kmalu pa je utihnil; zakaj iz sredine so se izmotali trije krepki možje in stopili pred kralja.

»Govorite!« je ukazal kralj. In prvi je poročal:

»Poslal si me v Podjuno. Kresovi gore na Peci, pri sv. Katarini, pri sv. Hemi, na Gori pri Dobrli vesi. Ob kresovih sede koroški fantje, dekleta in možje in pojo slovenske pesmi; tudi tisto pojo o kralju Matjažu. Kralj, Korošci v Podjuni te pričakujejo!«

Kralj je pokimal z glavo in namignil drugemu.

»Mene si poslal, kralj, pred Celovec. Mesto je zavito v strah in zavist. V Medgorju gori samo en kres, pa je velik in sega visoko pod nebo. Od njega pada žar na Celovec in na zmaja. Ljudstvo pa ugiblje, kdaj zamahne velikan po ostudnem zmaju. Kralj, Korošci pred Celovcem te želijo!«

Kralj je tiho pokimal in namignil tretjemu.

»Bil sem v Rožu. Karavanke so posejane s kresovi. Najlepša in največja pa gorita na Obirju in Jlurah. Tudi tam sedi ljudstvo ob kresovih, poje in si pripoveduje o časih, ko vstaneš, kralj, s svojo vojsko, prideš na dan in planeš v zmajevo gnezdo — v Celovcu. Kralj, Korošci v Rožu te kličejo!«

Kralj je zamahnil z desnico, da se je zamajal zimzelenov vršič za polhovko.

»Bratje! Koliko je vas Korošcev?«

Dvignilo se je nebroj pesti.

»Čuli ste, da nas vabijo naši bratje, da jih rešimo celovškega zmaya. Ukaz pa veli, da moramo čakati tako dolgo, dokler nas ne pokliče tista ptica, ki trikrat obleti goro Peco in zapoje našo vigred. Takrat šele se vzdigne vsa naša vojska in plane na dan. Takrat, bratje Korošci, pojdemo vsi z vami!«

»Vsi, vsi!« je zagrmelo iz vseh grl, da se je Tomaž strahoma pritisnil tesneje k steni.

»Čujte me! Do tistega časa pa velevam: vsi, ki ste Korošci v moji vojski, pojdite k svojim bratom, pripovedujte jim o kralju Matjažu, vzpodbujajte jih in jih pripravljajte za tisti dan, ko bomo celovškemu zmaju raztrgali strupene čeljusti! Odidite takoj v dolino; zakaj jutri, ko ne bo več plamenečih kresov, bo ljudstvo že povpraševalo po Matjaževi vojski. Ali ste me razumeli?«

»Smo!« so zaklicali Korošci. In pesti so padle na ročaje mečev.

»Kakor vsako leto obsorej, prisezite tudi letos, da se boste do zadnjega diha borili za svojo domovino!«

Šuma rok se je dvignila in zabobnelo je, da se je votlina stresla:

»Prisegamo tebi, kralj, in domovini!«

»Korošci, naprej!«

In odkorakali so Korošci trdih korakov mimo Tomaža, ki je stal nepremično kakor skala. Peli so pesem o izaru in o gmajnici in ljubem, dragem domu.

Ko je zapustil zadnji votlino, je na mah ugasnila bleščeča luč. Čulo se je še motno rožljanje mečev — in vse je spet utihnilo...

Tomažu so se jeli ježiti lasje. Ozrl se je in k sreči zapazil daleč za seboj svetlobo. Tipal je ob steni dalje, dalje in končno došel do nekake odprtine. Stopil je pod milo nebo. Za gorami se je danilo in jutranji zvonovi so peli po dolini. Ozrl se je Tomaž okolo sebe. Luknje ni bilo več, tudi grmovja ne: Stal je na cesti, ki drži iz Rut v Podjuno.

Skoro tekel je Tomaž domov. Doma je ves truden legel in šele čez tri dni je povedal, kaj je bil videl in slišal...«

*
*
*

V vaškem zvoniku bije ravno ena ura. Otroci nimajo več časa, da bi izpraševali Mojco. Razlezejo se tihi po razredih, premišljajo in ugibajo, kje so tisti Matjaževi možje Korošci: ali jih je kaj v vasi, ali celo doma, ali je tudi učitelj, ki ve tako lepo pripovedovati o kralju Matjažu, mož iz Matjaževe vojske? — — —

Zvezdica za zvezdico . . .

*Zvezdica za zvezdico
v noč se je prismehljala,
lučca pa za lučco je
iz hišic primigljala.*

*Ptičica za ptičico
je pesemco zapela,
sapica za sapico
uspavanko zavela.*

*In zvezdice in lučce so
temoto razsvetile
in pesemce uspavanke
tišino napolnile.*

*Vsa svetla zdaj je duša mi,
vsa kakor solnce jasna;
življenja polna, zdravja, rož,
v njej pesem vstaja glasna.*

Miroslav Kunčič.